

УДК 338.48:339.92:346.5

В.Ф. Яровий

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті здійснено критичний аналіз процесів впливу процесів євроінтеграції на розвиток та удосконалення вітчизняної туристичної галузі. Насамперед, йдеться про удосконалення її інституційного забезпечення. Виявлено конкурентні переваги галузі туризму. Здійснено оцінку наслідків впровадження окремих складових європейського досвіду в туристичні інститути. Обґрунтовано перспективи впровадження кластерів у структуру галузі. Визначено перспективи подальших розробок.

Ключові слова: галузь туризму, євроінтеграційні процеси, конкурентні переваги, туристичні ресурси, інституційне забезпечення, кластери, досвід, управління, перспективи.

Summary. The article gives a critical analysis of the impact of processes of European integration process on the development and improvement of the domestic tourism industry. First of all, we are talking about the improvement of its institutional support. Identified competitive advantages of the tourism industry. Assess the impact of the implementation of the individual components of European experience in tourism institutions. Justified by the prospects of introducing clusters in the structure of the industry. Defined the prospects of further development.

Key words: tourism, european integration processes, competitive advantages, tourism resources, institutional support, cluster experience, management, prospects.

© В.Ф. Яровий ,2016

Бібліографія ДСТУ:

Яровий В.Ф. Удосконалення інститутів та перспективи кластеризації галузі туризму у процесі євроінтеграції / В.Ф. Яровий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №4 (36). – С. 17-20.

References (APA):

Yaroviy, V. (2016). Udoskonalennia instytutiv ta perspektyvy klasteryzatsii haluzi turyzmu u protsesi yevrointehratsii [Improving institutions and the prospects for the clustering of the tourism industry in the process of european integration]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 4(36), 17-20 (in Ukr.)

Постановка проблеми. В сучасних умовах Україна здійснює значні зусилля щодо приєднання до євроінтеграційних господарських та соціально-економічних процесів, які позитивно впливають на становлення та розвиток окремих галузей економіки. Це, в свою чергу, надасть можливість створити нові робочі місця, поліпшити соціальну сферу, збільшити зайнятість, покращити товарообіг з країнами Західної Європи тощо. Тому дослідження та вирішення проблеми впливу чинників євроінтеграції на становлення та розвиток, насамперед, галузі туризму в Україні залишається актуальним у вітчизняній науці та практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематикою розвитку галузі туризму цікавилися В. Артеменко, Л. Мармуль, І. Романюк, В. Списака, В. Гречаник, С. Зікеєва, О. Красевська. Вони приділяли значну увагу різним аспектам співпраці України з Європейським Союзом у туристичній галузі. Зокрема, йдеться про розвиток міжнародного туризму, напрями туристичних потоків та їх інтенсивність між Україною та європейськими країнами, транскордонне співробітництво у галузі туризму, розвиток готельних мереж. Проте проблеми інституційного забезпечення, можливості впровадження його європейського досвіду в Україні потребують подальших розробок.

Метою статті є критичний розгляд та узагальнення впливу процесів євроінтеграції на розвиток вітчизняної туристичної галузі, особливо у контексті інституцій; виявлення його проблем, які мають бути вирішені; встановлення тенденцій, які потребують регулювання та управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що сьогоденні євроінтеграційні процеси дають змогу Україні створити спеціальні інститути, які дозволять функціонувати в загальноєвропейському просторі. Для вітчизняної туристичної галузі це дуже важливо, насамперед, з огляду на значні ресурсні можливості та потенціал інтенсифікації їх використання у туризмі. Відомо, що країна володіє значним рекреаційним та культурним потенціалами, які дають можливість розвивати різні напрями туризму: сільський зелений, курортно-рекреаційний, паломницько-релігійний, пізнавальний, діловий, лікувально-оздоровчий, ностальгійний, спортивний тощо [1, с. 25].

Наступним важливим завданням активізації розвитку галузі туризму на засадах конкурентоспроможності є створення на державному рівні управління позитивного туристичного іміджу країни, регіонів, окремих підприємств, їх інвестиційної привабливості за допомогою маркетингових технологій. Вони дозволять надати, наприклад, європейському туристу більше інформації про країну, зламати усталені негативні стереотипи, збільшити кількість зацікавлених у відвідуванні

України [2, с. 4]. Також це сприятиме притоку інвестицій у галузь, у т.ч. від іноземних інвесторів.

Відмітимо, що в сучасних умовах для функціонування галузі туризму діють загальні правила, які прописані в міжнародних нормативно-правових документах. Ця нормативно-правова база була сформована ще в другій половині ХХ ст. Серед документів можна виділити Конвенції ООН, Хартію туризму, Гаазьку декларацію тощо. Вони дали змогу створити також і в Україні національні інституційні засади діяльності в сфері туризму.

Коротко відмітимо, про що йдеться в цих документах: законодавча база України повинна носити комплексний характер; нормативні акти повинні дати змогу спрости систему регулювання міжнародного туризму; ці документи також спрямовані на розвиток основних напрямів туризму, на захист туристів та розвиток країни в цілому; виконання рекомендацій може призвести до залучення нових іноземних інвесторів, що позитивно позначиться на економіці країни [3, с. 26].

В той же час, як зазначають В. Артеменко та В. Списака, є потужні основні чинники-мотиватори, згідно яких туристична галузь набуває все більшої динаміки розвитку [4, с. 10]. Ми приєднуємося до думки, що основними з них є наступні:

1. В'їзний туризм сьогодні дозволяє значно збільшити позитивне сальдо торгового балансу країни.

2. Вливання нових інвестицій призводить до поліпшення інфраструктури загального користування, розвитку нових видів діяльності та суміжних галузей.

3. Туристична галузь забезпечує появу нових робочих місць та суттєве збільшення зайнятості та доходів населення.

4. Галузь, в той же час, використовує природні та історико-культурні ресурси, які вже існують, що забезпечує їх розвиток і відновлення.

5. Туризм здійснює м'який вплив на довкілля та сприяє вирішенню екологічних і природоохоронних проблем.

6. Туристична діяльність сприяє піднесенню міжнародного авторитету країни у всіх сферах діяльності.

У цьому контексті можна аргументовано виділити зміни у тенденціях розвитку галузі туризму в світі. При цьому науковці виділили позитивні тенденції розвитку економічної галузі в цілому. По-перше, йдеться про збільшення популярності таких видів туризму, як сільський зелений, громадсько-політичний, культурний, діловий, тематичний і пригодницький. По-друге, сьогодні спостерігається значне покращення якості туристичних послуг. Це пов'язано із збільшенням інноваційно-ресурсних можливостей їх забезпечення, посиленням конкуренції на світовому туристичному ринку.

Нарешті, все більша кількість людей виділяє на туристичні поїздки значну частку сімейного бюджету. Ця тенденція з кожним роком все більше розвивається та зростає. Отже, збільшується платоспроможний попит на туристичні послуги. Тому індивідуальні форми туризму стають все більше популярними серед споживачів. Таким чином, світовий туризм став одним із способів розвитку не тільки економіки, але й соціальних, культурних та інших комунікацій всього людства загалом [5, с. 67].

Отже, сучасний міжнародний туризм нерозривно пов'язаний з розвитком світової економіки. Україна, яка є складовою міжнародного світового господарства та ринку, повинна уважно слідкувати за змінами у цьому середовищі та приймати в них участь. При цьому державна влада повинна, використовуючи вітчизняний природний та історико-культурний потенціали, розвивати туристичну галузь до кращих європейських та світових стандартів. Для цього необхідно удосконалювати законодавчу базу, налагодити функціонування інфраструктури туризму та загального користу-

вання, проводити відповідні маркетингові заходи тощо. Все це дасть змогу не тільки інтегруватися в європейську спільноту, а й інтенсифікувати розвиток вітчизняної туристичної галузі, розвиток якої може стати одним з основних напрямів розвитку економіки [6]. Поліпшення умов туристичної діяльності також дасть можливість налагодити більш тісні взаємовідносини з країнами - членами Європейського Союзу.

Сьогодні Україні дуже важливо налагодити тісні економічні, політичні та культурні відносини з ЄС. Від цього значним чином залежить подальший конкурентоспроможний розвиток держави в європейському та світовому економічному просторі. Необхідно зазначити, що значну увагу державна влада приділяє саме розвитку туристичних відносин з країнами Європейського Союзу. Як свідчать О. Краєвська, Ю. Присяжнюк та С. Зікеєва, які розглядали розвиток відносин з ЄС на початку XXI століття в правовому та соціально-економічному полі в галузі туризму, були впроваджені окремі його досягнення та напрями [7, 8]. Основні аспекти розвитку відносин ЄС та України в туристичній сфері представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні напрями удосконалення інституційного забезпечення та перспективи кластерного розвитку галузі туризму на основі європейського досвіду та процесів євроінтеграції

Інституційні засади розвитку галузі туризму та їх удосконалення на основі європейського досвіду	Соціально-економічне співробітництво та організація кластерів у галузі туризму
<ol style="list-style-type: none"> 1. У 2003 р. в Закон України «Про туризм» було внесено зміни про сприятливі умови для туризму в процесі євроінтеграції (раціональне використання ресурсів, розбудова інфраструктури тощо). 2. Підписання серії Угод з Європейським Союзом в 2000 та 2004 рр. Ці Угоди містили рекомендації щодо заходів по інтеграції України в європейський простір. При цьому одним з пріоритетних напрямів був туризм. 3. Підписані міжвідомчі та міжурядові Угоди, які регламентували оптимізацію туристичних потоків, умов для прийому туристів тощо. 4. У 2005 р. Указом Президента України встановлено безвізовий режим для громадян ЄС. Іноземні громадяни можуть перебувати на території України 90 днів без віз. 5. В 2005 р. Україна стає членом Європейської туристичної комісії. Це дало змогу приймати участь у створенні єдиного туристичного європейського простору. 6. У 2001-2004 рр. було прийнято низку урядових документів («Про дотримання законодавства під час надання послуг іноземцям», «Концепція державної політики України щодо розвитку молодіжного туризму», «Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір проживання» та ін.). Вони скасовували реєстрацію іноземних громадян в органах внутрішніх справ, стимулювали розвиток молодіжного туризму та встановлювали рівні тарифи на послуги. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чемпіонат Євро-2012 збільшив значимість туристичної галузі для економіки України. Так, місцеві громади отримали більше 38 млн. грн. туристичного збору. 2. Кластерний досвід організації галузі туризму європейських країн вважається найбільш дієвим (М. Портер). Він дозволяє провести реєстрацію об'єктів інфраструктури, підвищити професіоналізм працівників, збільшити фінансування галузі тощо. 3. У галузі туризму доцільно впроваджувати основні типи кластерів: стратегічні, зрілі, конкурентні, потенційні. 4. В межах кластерної системи можна об'єднувати різних конкуруючих виробників, які працюють над створенням єдиного туристичного продукту. 5. Ступінь довіри між партнерами, які приймають участь у розвитку туризму, може бути збільшена при використанні кластерної системи. При цьому зменшується вартість туристичних послуг та продуктів. 6. Міжособистісні зв'язки між українськими громадянами та європейцями є одним з дієвих способів інтеграції України в європейський економічний простір. 7. Особливі перспективи має транскордонне співробітництво у галузі туризму.

Джерело: складено за даними власних досліджень та на основі [5, 6].

Таким чином, євроінтеграція є важливим аспектом у розвитку вітчизняної туристичної галузі. Тому державна влада зацікавлена в інтенсифікації відносин України з Європейським Союзом у галузі туризму [9, с. 15]. Це пов'язано з тим, що цей процес може привести до низки її конкурентних переваг: збільшення туристичних потоків на території України; значні вливання іноземних інвестицій в економіку; поліпшення якості надання туристичних послуг; розбудова вітчизняної інфраструктури (і не тільки туристичної); поповнення державного та місцевих бюджетів; збільшення зайнятості, доходів та підвищення рівня життя населення у цілому.

Висновки. Тісна співпраця з ЄС може позитивно відобразитися на вітчизняній економіці в цілому. Зокрема, туристична галузь у цьому контексті має стати однією з основних складових розвитку економіки країни. Вона сприяє диверсифікації галузевої структури національної економіки, збільшенню зайнятості населення, зростанню міждержавного культурного обміну та інших комунікацій. Тому кількісний аналіз впливу чинників євроінтеграції на становлення та розвиток галузі туризму в Україні є предметом подальших досліджень у цій сфері.

Література

1. Романюк І.А. Стратегічне управління розвитком галузі туризму на засадах формування корпоративної культури туристичних підприємств / І.А. Романюк // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – № 2 (34). – С. 24-27.
2. Алешугіна Н.О. Проблеми формування туристичного іміджу України / Н. Алешугіна // Альянс наук: вчений-вченому: матер. наук.-практ. конф. – 2009. – Т.3. – С. 3-6.
3. Мармуль Л.О. Організація та розвиток аграрного туризму в регіоні: [монографія] / Л.О. Мармуль, Т.А. Пінчук. – Херсон: Айлант, 2009. – 168 с.
4. Артеменко В.Б. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі / В.Б. Артеменко, В.Т. Списак // Вісник Львівської комерційної академії: Серія економічна. – Вип. 26. – 2007. – С. 8-13.
5. Гонжаревська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні / Л.І. Гонжаревська. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 180 с.
6. Гречаник В.П. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму: Україна і світ / В.П. Гречаник, С.М. Васильченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/grechanyk2.htm.
7. Зікаєва С.Г. Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект / С. Зікаєва. // Економіка і менеджмент культури. – № 1. – 2013. – С. 74-82.
8. Краєвська О. Співпраця України та Європейського Союзу у сфері туризму: політико-правовий аспект / О. Краєвська, Ю. Присяжнюк // Вісник Львівського університету: Серія міжнародні відносини. – Вип. 24. – 2008. – С. 269-278.
9. Муковський І.Т. Міжнародний туризм як форма інтеграційних процесів України / І.Т. Муковський // Науковий вісник гуманітарного інституту. Серія: економічні науки. – № 1. – 2008. – С. 14-17.

References

1. Romaniuk, I.A. (2016). Stratehichne upravlinnia rozvytkom haluzi turyzmu na zasadakh formuvannya korporativnoi kul'tury turystychnykh pidpriemstv [Strategic management of the development of the tourism industry on the basis of formation of corporate culture of tourism enterprises]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu. 2(34). 24-27 (in Ukr.).
2. Alieshuhina, N.O. (2009). Problemy formuvannya turystychnoho imidzhu Ukrainy [Problems of formation of tourist image of Ukraine]. Scientific-practical conference, Alliance of science: the scientist-scientist – 2009. (3-6) (in Ukr.).
3. Marmul', L.O. & Pinchuk, T.A. (2009). Orhanizatsiia ta rozvytok ahrarynoho turyzmu v rehioni [Organization and development of agrarian tourism in the region]. Kherson: Ajlant (in Ukr.).
4. Artemenko, V.B. & Spysak, V.T. (2007). Otsinka mozhlyvostej uchasti Ukrainy u mizhnarodnomu turyzmi [Assessment of the possibilities of Ukraine's participation in international tourism]. Visnyk L'viv's'koi komertsijnoi akademii: Serii ekonomichna. 26. 8-13 (in Ukr.).
5. Honzharevs'ka, L.I. (2008). Rynok turystychnykh posluh v Ukrain [Tourist services Market in Ukraine]. Donets'k: Skhidnyj vydavnychyj dim (in Ukr.).
6. Hrechanyk, V.P. & Vasylychenko, S.M. Suchasni tendentsii rozvytku mizhnarodnoho turyzmu: Ukraina i svit [Modern tendencies of international tourism development: Ukraine and the world]. Retrieved from http://tourlib.net/statti_ukr/grechanyk2.htm. (in Ukr.).
7. Zikeieva, S.H. (2013). Turystychna haluz' Ukrainy v period ievrointehratsii: sotsial'no-ekonomichnyj aspekt [Tourism industry of Ukraine in the period of European integration: socio-economic aspect]. Ekonomika i menedzhment kul'tury. 1. 74-82 (in Ukr.).
8. Kraievs'ka, O. & Prysiazhniuk, Yu. (2008). Spivpratsia Ukrainy ta Yevropejs'koho Soiuzu u sferi turyzmu: polityko-pravovyj aspekt [Cooperation between Ukraine and the European Union in the field of tourism: political and legal aspect]. Visnyk L'viv's'koho universytetu: Serii mizhnarodni vidnosyny. 24. 269-278 (in Ukr.).
9. Mukov's'kyj, I.T. (2008). Mizhnarodnyj turyzm iak forma intehtratsijnykh protsesiv Ukrainy [International tourism as a form of integration processes of Ukraine]. Naukovyj visnyk humanitarnoho instytutu. Serii: ekonomichni nauky. 1. 14-17 (in Ukr.).